

Hvad er det, de Finner kan?

En studierejse med overraskende opdagelser

Stig Broström, professor mso ved Aarhus Universitet (DPU), cand.psych. John Andersen, cand.pæd.pæd. Søren Gundelach og redaktør Kjeld Rasmussen fra UdviklingsForum

I efteråret 2011 drog vi fire nysgerrige pædagogiske fagfolk til Finland. Som mange andre har vi år efter år læst om, hvordan børnene i Finland klarer sig markant bedre end børn i andre lande, når det kommer til læsning og en del andre faglige områder.

Ikke fordi vi mener PISA-undersøgelserne udtrykker den fulde og endelige sandhed om pædagogikkens mål, eller hvad pædagogikken skal måles på, men fordi man jo ikke uden videre kan afvise deres resultater som tilfældige, ligegyldige eller ikke retvisende. Vi mødte derfor frem på diverse destinationer i det finske med mange spørgsmål og interesse i at finde ud af, hvad de kan deroppe. Ikke mindst ville vi gerne have belyst, hvilken rolle dagtilbud og sammenhængen mellem dagtilbud og skole spiller.

Af praktiske grunde blev det til to svensksprogede daginstitutioner, en kombineret daginstitution/skole, grundige interviews og samtaler med børn-og unge chef, uddannelsesdirektør Barbro Högström i Esbo (tæt på Helsingfors), direktør Päivi Lindberg leder af National Institute for Health and Welfare (svarer til Socialstyrelsen), lektor på Helsingfors Universitets pædagoguddannelse Heidi Harju-Luukkainen, samt professor, ph.d. Kirsi Tirri på Helsinki Universitet. Derudover læsning af en del dokumenter, hæfter og bøger om emnerne.

Derfor er de bedre end os

Dette er naturligvis en provokerende overskrift, da vi ikke i den forstand har drevet empiri på emnerne, men vi er efter rundturen ret overbeviste om, at vi har fat i en del af forklaringerne på Finnernes fremdrift med pædagogikken. Vi mener, at disse forklaringer i det mindste rummer materiale til nogle vigtige overvejelser og debatter i Danmark, ja i Skandinavien, fordi forholdet mellem norske, svenske og danske PISA-resultater i forhold til de finske er ret ens.

Her er vores bud på, hvordan man kan forklare forskellene:

- *Et prioriteret ønske om at skabe lighed gennem uddannelsessystemet*
- *Gennemgående højere uddannelsesniveau hos pædagoger (og lærere)*
- *Meget tæt samarbejde mellem børnehave og skole*
- *Bedre personalenormeringer i børnehaverne*
- *En meget grundig pædagogisk læreplan*
- *Meget tydeligere fokus på sprog og sproglig udvikling i børnehaven*
- *Målrettet planlagt pædagogisk praksis i dele af dagen*
- *Tydeligere opbakning fra forældre til pædagoger og lærere*
- *En klar satsning på at alle skal kunne være med og klare sig i skolen*
- *Meget kort tid mellem anmodning om støtte og til der gives støtte*
- *Tydelige resultater for børn med behov for støtte på grund af en hurtig indsats*
- *Pædagoger og lærere betoner overfor forældrene, at deres barn har brug for noget "ekstra" og ikke at barnet har "problemer" eller mangler noget*

Kort indføring i det finske system

I de følgende afsnit uddyber vi punkterne ovenfor og indleder herunder med en kort introduktion til, hvordan dagtilbud og sammenhængen dagtilbud <-> skole tager sig ud.

Selv om Finland først ret sent blev en selvstændig nation med behov for en selvstændig identitet og eget sprog ligner Finland og Danmark på mange områder hinanden. Begge lande har en nordisk velfærdsmodel ligesom befolkningssammensætning, livsstil, familiestruktur m.m. ligner hinanden. Intet tyder på, at man i Finland har færre udfordringer, for eksempel med hensyn til børn med anden etnisk baggrund. Intet tyder på, at færre børn vokser op i belastede boligområder. I Finland er svensk og finsk ligestillet, og i nogle dele af Finland er der derfor to sprog, der lever side om side.

Det er derfor sandsynligvis nærmere Finnernes evne til at skabe lighed gennem uddannelsessystemet, der er en vigtig del af nøglen til deres succes. Finland betegnes ofte som verdens bedste uddannelsesland, og de scorer højt i mange sammenlignende undersøgelser.

I Finland er der tilbud om daginstitution eller dagpleje til alle børn, men andelen af børn der går i dagtilbud er dog lavere end i Danmark. Dét skyldes sandsynligvis, at kvindernes erhvervsfrekvens er lavere i Finland end i Danmark.

Figur 1. Børn indskrevet i dagtilbud. Procent af årgange.

	0-2 årige	3-6 årige
Finland	40 %	75 %
Danmark	68 %	97 %

Forældrebetalingen udgør 15 % af udgifterne, mod 25 % i Danmark. Afhængig af familiens indkomst er den maksimale grænse for forældrebetaling derfor cirka 2.000 kr. og den laveste grænse er 200 kr. pr. måned, hvilket er klart billigere end, hvad man betaler i Danmark. Selv de dårligst lønnede har derfor gode muligheder for at kunne betale for en plads.

Alle børn i Finland tilbydes som i Danmark gratis børnehaveklasse, og børnehaveklassen har sin egen pædagogiske læreplan. En meget stor forskel i forhold til Danmark er, at børnehaveklassen er funderet i børnehaven og ikke i skolen. Dette skal ses i sammenhæng med, at børnehave og skole har et meget tæt samarbejde – både lovgivningsmæssigt og lokalt, praktisk.

Den *overordnede* tilgang (mål, principper m.m.) med dagtilbuddene er meget lig de danske. Der bliver lagt vægt på både omsorg, trivsel og udvikling samt på læring og man bruger bevidst begrebet *educare* for at markere enheden af pædagogik (education) og omsorg (care).

Men når det kommer til den finske læreplan – som er en national vejledning, der følges af stort set alle - er den *meget mere grundig* end den danske læreplan. Den hedder "Grunderna för planen för småbarnsfostran" (: Det grundlæggende i småbørnsopdragelse). Det er en publikation på 50 sider, som redegør for en række fokusområder. Blandt andet bliver der lagt vægt på: barnets trivsel er det centrale, omsorg, opdragelse og læring er en helhed, pædagogens rolle, læringsmiljøer, barnets glæde over at lære, sprogets betydning i småbørnspædagogikken, barnets leg, fysisk aktivitet.

Personalenormeringen er fastsat af staten. Voksen barn ratioen er en voksen til 7 børn fra 3-6 år. Bedre end de tilsvarende danske tal.

Målrettet planlagt pædagogisk praksis

Alle vi fire studierejsende er vant til at færdes i danske dagtilbud (og synes disse har mange styrkesider!) og blev slået af den målrettede form, finske pædagoger tilrettelagde de pædagogiske aktiviteter på. Dét har vi også set eksempler på i Danmark, Norge og Sverige men udsagnene fra de fagfolk, vi talte med, diverse planlægningspapirer samt den omtalte læreplan viste os, at man i Finland er på et andet niveau.

Hver dag opdeles børnene i mindre grupper. Typisk opdeles stuens 21 børn i 3 grupper i en halv times tid, hvor de sammen med en pædagog gennemfører målrettede planlagte virksomheder. Her skabes ro, overskuelighed og tryghed for børnene, således at de – støttet af pædagogen – oplever, at de indfrir forventningerne. Sådanne gruppeseancer foregår ofte 2-3 gange om dagen. Børnene udvikler et gruppetilhørsforhold, hvilket også har en inkluderende virkning. Dette understøttes yderligere ved, at de børn der har brug for særlig støtte får denne i gruppen. Børnene tages ikke ud til særlige støtteaktiviteter.

Målrettet planlagt pædagogisk praksis er et gennemgående træk i finske børnehaver. En klar didaktisk tænkning udtrykkes af pædagoger, der redegør for sammenhæng mellem de formulerede pædagogiske mål, et valgt pædagogisk indhold og den praktiske organisering af dette indhold. En planlægning der udtrykkes i såvel års-, måneds- og ugeplaner. Sådanne didaktiske udformninger hænger typisk på vægge og opslagstavler, dels som huskesedler for pædagogerne, dels som pædagogisk formidling til forældrene.

Det pædagogiske indhold har alsidighedens karakter, men dog med et særligt fokus på den sproglige dimension. Og selv om der satses på udvikling af kundskaber og færdigheder ses dette i nøje sammenhæng med pædagogernes omsorg med henblik på at skabe trivsel. Stræben efter denne balance mellem omsorg/trivsel og undervisning/viden er indskrevet i den nationale læreplan, vejledning.

Nogle eksempler til anskueliggørelse:

Eksempel 1

Ved et bord sidder tre børn og maler ansigter på bagsiden af nogle paptallerkener. De er dybt koncentrerede og ænses næsten ikke, at der er kommet besøg. En pædagog sidder på hug ved siden af den ene af børnene og hjælper ham med at få styr på pensel og maling.

Børnene maler denne dag ansigter, maler hinandens ansigter eller skal male sit eget ansigt ved hjælp af et spejl.

Eksempel 2

Den hemmelige pose. I et rum sidder 7 børn med en pædagog. Det ene barn har hånden nede i en pose, som indeholder 7 forskellige ting. På skift skal de mærke på en ting i posen og fortælle, hvad det er, de mærker. Der udfolder sig forskellige små dialoger om, hvad det kan være. Når tingen er gættet, tages den ud af posen og det er den næstes tur til at finde en ting.

I et andet rum i nærheden er der samtidig 7 andre børn sammen med en pædagog. De har gang i en anden leg – i dette tilfælde en form for kimsleg.

Aktiviteterne varer ca. ½ time og efter at de to grupper er færdige, bytter børnene rum, så de får mulighed for at lege begge lege.

Eksempel 3

Seks børn arbejder koncentreret med en maleopgave. Alle er optaget af det, de er i gang med. Pædagogen går fra den ene til den anden og hjælper, hvis de har behov for det. Den anden del af børnegruppen, som de seks børn er en del af, er ude på legepladsen sammen med to andre pædagoger. Her er ikke planlagt bestemte aktiviteter.

Denne organisering giver mulighed for tæt kontakt, og forskellige udfordringer på én gang.

Det var tydeligt, at pædagogerne var velforberedte på aktiviteterne, som i øvrigt foregik i en koncentreret og god stemning. Vi synes også, eksemplerne viser, at læringen ikke sker på bekostning af kreativitet – og på det oplagte spørgsmål, om man havde nedtonet legen eller om børnene nu også trivedes i al denne "læring" og tilrettelæggelse, må vi klart sige: Ja, de børn vi så var glade, legende, nysgerrige overfor os danske besøgende, venlige, søde og rare at tale med og være sammen med.

Fokus på den sproglige dimension

Sprog og sproglig udvikling fylder meget i den finske pædagogik i børnehaven og er uden tvivl en vigtig del af forklaringen på, at børnene senere bliver gode læsere.

Eksempel: Der arbejdes målrettet med såkaldte 'ordlapper'. På døre, spejle, borde, vinduer og stole er sat små skilte op, der med skriftsprog markerer, hvad de forskellige genstande hedder. Børnene er på denne led omgivet af (skrift)sprog hele tiden. Begrundelsen er, at nogle børn har behov for større udfordringer og deres nysgerrighed kan stimuleres gennem snak om bogstaver og ord.

Pædagogerne udviser en klar strategi ved at skabe sammenhæng mellem ord og handlinger/genstande, børnene er omgivet af. Børnenes ordforråd udvides derfor hele tiden, hvilket er vigtigt for at styrke deres almene kommunikationsevne, som igen er omdrejningspunktet i sprogpedagogikken.

Det målrettede sprogarbejde udtrykkes dels i hverdagssamtalerne og dels i særligt tilrettelagte forløb så som: Lege med rim og remser, billedlotteri, mangfoldige gættelege hvor børnene skal benævne forskellige genstande (kimslege). Endvidere målrettet oplæsning af god børnelitteratur, både skøn- og faglitteratur. Det er almindeligt, at pædagogen læser bogen, hvorefter børnene fortæller om det, de har hørt. For de mindre børn viser pædagogen billeder, og børnene fortæller historien, støttet af billederne.

Også såkaldte sprogposer er almindelige, poser med forskellige genstande som børnene føler og undersøger (i posen uden at se), hvorefter de sprogligt skal benævne genstandens navn. Den sproglige dimension udtrykkes også i leg, sang og musikaktiviteter, hvor børnene vælger sange på grundlag af symboler, for eksempel en tegnet edderkop der symboliserer 'Lille Peter edderkop'.

Sådanne målrettede aktiviteter foregår i mindre, som regel aldersopdelte grupper, der giver god tid til det enkelte barn, og pædagogisk arbejde i mindre grupper foregår flere gange dagligt.

Børn der har behov for støtte

Vi bemærkede ret hurtigt, at der var et fælles sprog, når vores spørgsmål drejede sig om børn i udsatte positioner. Både pædagoger, ledere og direktøren for socialstyrelsen brugte konsekvent vendingen "børn der har behov for støtte". Der var ingen, der på noget tidspunkt talte om vanskelige børn, børn der var svære at rumme eller lignende, som vi ofte kan høre i den danske diskussion.

Der var heller ingen, der på noget tidspunkt tillagde forældrene årsagen til, at et barn har behov for støtte.

Der var således en høj grad af fælles sprog, i det mindste på det overordnede plan – og det er jo netop her, det grundlæggende menneskesyn og forholdemåde kommer til syne.

På spørgsmålet om hvordan de fik støtte, var der igen et gennemgående svar: "Vi ringer efter dem, vi har brug for" og de får støtte stort set uden ventetid. Det var ikke uden en vis stolthed, at både direktøren for socialstyrelsen og den kommunale chef fortalte, at der blev ofret endog store summer på netop at støtte de børn, der har behov for dette, og hun og de andre vi talte med, vurderede, at det var en satsning, der gav gode resultater.

Støtten blev givet i form af konsulentbistand fra forskellige specialister.

Flere steder vi besøgte mente de ansatte, at den hurtige og effektive støtte gjorde, at mange af børnene som havde behov for støtte i børnehaven ikke længere havde behov for dette, når de startede i skolen. En anden måde at udtrykke, at de havde en tiltro til at støtten har en stor effekt.

Forældrene er som regel meget positive overfor at modtage støtte til deres barn, hvis der er behov for det. Forskeren tillagde det stor betydning, at Finner generelt er mere individualistiske og ambitiøse (hun havde forskningsmæssig belæg) på deres børns vegne.

Der er ikke specialgrupper på daginstitutionsområdet i Finland. Enkelte børn kan have behov som kræver, at daginstitution får ekstra ressourcer, men principielt er alle integreret i de samme børnegrupper.

Pædagoger og forældre

Der er ikke det samme organiserede samarbejde mellem forældre i Finland som i Danmark i form af formaliserede forældrebestyrelser. I den ene daginstitution vi besøgte var der en forældreforening som støttede daginstitutionen på forskellige måder. Blandt andet ved at den havde skaffet penge til at asfaltere området foran hovedindgangen.

Det primære forældresamarbejde foregår ved, at forældre og pædagoger samarbejder om det enkelte barn. Her er det vores indtryk, at pædagogerne indtager en mere professionel holdning, baseret på deres pædagogiske faglighed, end det generelt er tilfældet i Danmark.

Uddannelsen

En væsentlig forskel mellem Finland og Danmark er, at alle medarbejdere i Finlands daginstitutioner er uddannede. Dog har ikke alle ansatte en 3 årig eller 5 årig pædagoguddannelse, men de finske "pædagogmedhjælpere" har *alle* en form for pædagogisk uddannelse, typisk ét årig. Det er helt ukendt i Finland, at man kan komme ind fra gaden uden andre kvalifikationer end erfaring med og engagement i børn.

Den finske pædagoguddannelse retter sig mod fra 0 år til skolealderen. Siden 1995 har det været en uddannelse på BA niveau, og der er både en finsksproget og en svensksproget uddannelse. Parallelt hermed er en 2-årig barnsköterske uddannelse, nu benævnet socionomuddannelse samt en masteruddannelse.

Pædagoguddannelsen / barnträdgårdslærerutbildningen er forskningsbaseret! Underviserne har forskningstid og underviser i emner, de selv forsker i.

Uddannelsen er baseret på en tydelig dialektik mellem teori og praksis. Der er på universitetet en øvelsesbørnehave, og der er knyttet praktikperioder vekslende fra 2-20 uger, hvor de studerende også oparbejder færdigheder i håndtering af observationsmetoder. Obligatorisk praktik i 0-3 årsgruppen, 3-5 års gruppen og i børnehaveklassen. Fjerde periode er valgfri.

Undervisningsindholdet retter sig direkte mod 0-6 års institutionens praksis. Der er således tale om en børnehaveuddannelse (modsat den danske generalistuddannelse), hvor alle uddannelsens fag retter sig mod kompetencer og færdigheder, den uddannede pædagog må have for at kunne møde udfordringer i børnehaven (0-6 års institutionen).

Uddannelsen består af 4 hovedfag med i alt 180 ECETS point: 1) Studier i sprog og kommunikation, 2) Grundstudier i pædagogik, Fagstudier i pædagogik (herunder flersproglighed, leg, barndomspsykologi, pædagogisk planlægning, forskningsmetoder), 3) Studier som giver børnehavefaglige færdigheder (for eksempel børnekultur, sprog og matematik, miljø og naturvidenskab, børnelitteratur, musik- og bevægelse, billedkunst).

Det er helt centralt for uddannelsen, at de kommende pædagoger udvikler selvstændig tænkning og evne til at analysere samt håndtere "pædagogisk diagnosticering".

Karakteristiske træk ved uddannelsen:

1. Teoretiske oplæg med opgaver, for eksempel vedr. sprog og sprogstimulering
2. Praktik – afprøve de tilegnede teorier, blandt andet gennemførelse af observationer.
3. Tilbage på uddannelsen: Udarbejde teori-og praksis relaterede oplæg i mindre grupper, for eksempel sprogarbejde i børnehaven.
4. Underviserne inviterer rutinerede praktikere med som gæstelærere. Man "udvikler praksis" sammen.
5. Lærere og pædagoger krydser ofte hinandens veje.

Optagelseskravene er strenge. Dels kræves et højt karaktergennemsnit fra gymnasiet, dels skal ansøgerne til en optagelsessamtale og endelig aflægge praktisk pædagogisk prøve i en børnehave, hvor et censorpanel vurderer ansøgerens egnethed! Til overflod starter uddannelsen med 1 måneds praktik, så man ved, hvad det er, man går ind til. Kun hver 10. ansøger i Helsingfors bliver optaget.

Pædagoguddannelse er populær og samtidig højt respekteret i befolkningen. I Finland er det højstatus at være børnehavepædagog og lærer.

Sproget er et gennemgående tema i uddannelsen. Det er ikke kun centralt i temaet 'sprog og kommunikation' men det indgår også med delstudier i temaerne 'fagpædagogiske studier' og 'studier som giver faglige færdigheder'. Sproget har en tilsvarende fremtrædende plads i den nationale vejledning (udarbejdet af Stakes 2003/2005), der peger på sprogets forskellige funktioner: som kommunikations- og udtryksmiddel, som værktøj for tænkning og som kulturbærende funktion. Sprogets centrale placering i uddannelsessystemet begrundes bl.a. i det forhold, at Finland er præget af sproglige minoriteter.

Hvad kan vi lære af Finland?

Der gives ikke noget entydigt svar på, hvorfor Finland har uddannelsessucces. De forskellige praktikere, forskere, uddannelsesansvarlige og børn- og ungechefer har visse ideer men ingen entydige svar. Vi prøvede i starten af denne tekst at opsummere vigtige brikker til en forklaring – ud fra vores indtryk – og skal i denne afrunding tilføje et par mere overordnede, kulturelle forklaringer, som indirekte kan være med til at svare på spørgsmålet: Hvad kan vi lære af Finland?

Den finske folkesjæl er 'hårdt arbejdende' og tror på uddannelse

Professor Kirsi Tirri fra Helsinki Universitet vurderer på baggrund af egen forskning, at den finske befolkning ønsker, at deres børn opnår uddannelsessucces. Hertil kommer, at det samlede uddannelsessystem og dermed børnehaven er bemandede af veludannede og velkvalificerede pædagoger og lærere.

Men nok så afgørende er, at befolkningen fortsat bygger på værdier som: 'Arbejd hårdt og stræb efter succes'. Fordi forældrene ønsker at børnene skal være individuelt stærke, så støtter de lærernes undervisning og børnenes skolearbejde, blandt andet i form af lektielæsning og de tilskynder børnene til at være flittige.

Pædagoger og lærere møder anerkendelse og tillid

De professionelle lærere og pædagoger er omdrejningspunkt for børnenes skolesucces, hvorfor deres høje samfundsmæssige status skal vurderes i dette lys. Pædagogerne møder tillid og opbakning fra forældrene, som er glade for det professionelle arbejde, de udfører.

Måske er netop den udbredte samfundsmæssige tillid en væsentlig faktor for Finlands uddannelsessucces. Både politikere og forældre viser tillid til pædagogernes initiativer og

pædagogiske praksis og pædagogerne lever op til denne tillid ved at udføre et professionelt arbejde.

Eksistensen af en sådan gensidighed synes at have overflødiggjort en samfundsmæssig kontrol i form af for eksempel tests og kvalitetsrapportering. Pædagogerne bruger test men overvejende som pædagogiske værktøjer for at informere sig selv med henblik på videreudvikling af pædagogikken.

Veje vi kan gå i Danmark

På baggrund af vore indtryk og uden skelen til, hvad der politisk kan lade sig gøre her og nu, finder vi belæg for følgende anbefalinger:

- 1) Den danske pædagoguddannelse må sikre, at der uddannes på et højt niveau inden for mindst tre 3 afgrænsede praksisfelter: 1) de 0-3 årige, 2) de 3-6 årige, 3) en socialpædagogisk uddannelse. Undervisningen skal så vidt muligt være forskningsbaseret og en styrkelse af teori-praksis forholdet må finde sted.
- 2) Der sker en udvidelse af pædagoguddannelsen.
- 3) Generelt satses der på at ansætte uddannede pædagoger i alle stillinger.
- 4) Stille større krav til optagelse af studerende til pædagoguddannelsen (det kan betyde færre uddannede i en periode, men på længere sigt udlignes dette – det er i hvert fald erfaringer, man høstede i Island, der for nogle år siden iværksatte en sådan ændring).
- 5) Fortsætte og forstærke det sprogpædagogiske arbejde i dagtilbuddene via opkvalificering af pædagogerne, udarbejdelse af materialesæt og vejledninger m.v.
- 6) Skabe bedre og hurtigere mulighed for at give kvalificeret støtte til børn der har brug for ekstra støtte og sikre at dette sker i børnegruppen for herigennem at modarbejde eksklusion.
- 7) En intensivering og mere sammenhæng af daginstitutionsforskning samt iværksættelse af lokal pædagogisk udviklingsarbejde i alle kommuner.

Henvendelse om denne artikel kan ske til stbr@dpu.dk